

Ursprungsfolks livsstil och vetande Bidrar med kunskap till forskningen om klimatförändringar

Ursprungsfolk som lever nära naturen har kunskaper som skulle kunna komma den etablerade forskningen till gagn. Dels upplever de förändringarna dagligen och kan rapportera om dem, dels kan de besitta viktiga kunskaper om hur man på olika sätt kan anpassa sig till ett förändrat klimat. Detta faktum har uppmärksammats och har tagit uttryck inom en rad olika forskningsprojekt.

Anchorage-deklarationen (se sida 6) avslutas med stycket ”Vi erbjuder oss att dela med oss till mänskligheten av våra traditionella kunskaper, vårt nyskapande och våra praktiker, under förutsättning att våra grundläggande rättigheter som bevarare över generationer av dessa kunskaper fullständigt erkänns och respekteras. Vi betonar än en gång nödvändigheten av omedelbart kollektivt agerande.” Nedan följer några exempel där urfolk engagerar sig i, eller är i fokus för forskningssatsningar, i vissa fall kopplade till klimatforskning. I Arktis – som är mycket känsligt för klimatpåverkan, regionen anses vara den mest utsatta på hela jorden – bedrivs forskning med hjälp av den lokala ursprungsbefolkningen som bidrar på flera olika sätt. Antingen rent praktiskt som guider, kunniga i isbjörnarnas beteende när forskare behöver skydd från isbjörnar eller på ett mer ingående sätt. Geografen Shari Gearheard, leder ett projekt där forskare och inuiter i Kanada, Grönland och Alaska tillsammans bildar ett team för att studera havsis. Hon hävdar att forskarna har begränsad kunskap om de småskaliga och regionala processerna och förändringarna i havsisen. Inuiterna däremot har ingående kunskap om havsisens tillstånd ur ett mikroperspektiv. Forskarna som vanligtvis studerar havsisen först och främst utifrån satellitbilder kan på så vis få kompletterande fakta direkt från närmiljön.

Traditionell kunskap

Exempelvis har flera inuitsamhällen i Nunavut i Kanada noterat hur havsisen har förändrats, att den numera bryter sig loss tidigare samt att isen idag är mjukare. I flera generationer har man använt sig av harpun som kastas mot isen för att kontrollera dess tillstånd och säkerhet. Ljudet som då uppstår ger en fingervisning om isens tjocklek men har på senare tid ändrats och visar därmed på en förändring – traditionell kunskap som idag ger tecken på vår förändrade världs utveckling. Denna forskning är del av ELOKA, ett internationellt nätverk där organisationer, samhällen, forskare och invånare i Arktis samarbetar. De talar om begreppet LTK – Local and Traditional Knowledge (lokal och traditionell kunskap). Sedan tidigt nittital har urfolk i Sanikiluaq (ett litet samhälle på Belcheröarna, Hudson bay) och i Hudson bay regionen deltagit och lett samhällsbaserade övervakningsinitiativ. De har observerat, tolkat och dokumenterat förändringar i miljön. Tjugoåtta urfolkssamhällen; 15 inuiter och 13 cree, deltog i TEKMS studien Traditional Ecological Knowledge and Management System. Jägare, pälsjägare och äldre förde vidare sina iakttagelser om floder, havsis, väder, djur, hälsa med mera vilket dokumenterades i boken *Voices from the Bay* som utkom 1997.

Forskningsgrupper, nätverk

Det finns numera flera centra för urfolkskunskap på både regional och nationell nivå, exempelvis AFCIK (Afrika), REPPIKA (Asien), PHIRCIKSD (Filippinerna) och RIDSCA (Mexiko). Vid United Nations University i Australien är ett institut för traditionell kunskap under etablering. Avsikten är att få till stånd ett stärkt erkännande av traditionell kunskap, utveckla dess användbarhet i olika sammanhang samt skapa

strategier för hur traditionell kunskap ska kunna bevaras och upprätthållas. Unesco har startat LINKSprogrammet "Local and indigenous knowledge systems". Det väver samman olika aktörer som forskare inom olika discipliner, beslutsfattare och urfolk – med avsikt att på ett bättre sätt bevara den biologiska mångfalden och ge utrymme till en rättvis möjlighet för lokala samhällen att påverka miljön. Ett annat syfte med programmet är att försöka bevara kunskapsöverföringen från en generation till en annan. "Sharing knowledge" är ett projekt som verkar kring hur de olika ursprungsfolksamhällena i norra Australien påverkas av klimatförändringar samt hur deras anpassningsstrategier ser ut. Samarbetet med dessa samhällen går helt enkelt ut på att få en bättre förståelse för hur dessa samhällen påverkas och fastställa hur man bäst kan minska denna negativa påverkan på deras liv, läser mer om detta i Donna Greens artikel. Geografiskt närmare våra trakter är EALÁT, ett forskningsprojekt som tittar på rennäringen i klimatförändringarnas kölvatten och hur dess möjligheter till ett varierat och förändrat klimat ser ut. Renarna har en stor betydelse såväl kulturellt som ekonomiskt för urfolk i nord. Renskötarnas traditionella kunskap måste dokumenteras då den riskerar att gå förlorad till följd av kulturella förändringar. Man tittar även på relationerna till institutioner och regeringar som hindrar eller skapar möjligheter för renskötarna att anpassa sig till klimatförändringarnas effekter. I nätverket finns forskare från en rad olika ämnen representerade; lingvistik, jurister, antropologer, biologer, geografer, ekonomer och filosofer liksom renskötare, urfolksinstitutioner och organisationer, industriföretag och myndigheter. Projektet är ett av hundratals kopplat till det Internationella polaråret 2007-2009. Sámi university college-nordi sámi institute är forskningsprojektets huvudinstitution.

Anpassning till förändringar

Men urfolk har inte bara kunskap att bidra med till forskning om klimatförändringar utan även idéer om hur man kan anpassa sig till förändringar. Några exempel på hur folk har anpassat sig världen över är urfolk på några platser i Centralamerika, Sydamerika och Karibien som har flyttat sin jordbruksverksamhet och bosättning till nya platser vilka är mindre känsliga för farliga klimattillstånd. I Guyana har folk flyttat sina bostäder till skogsområden när de råder torka och har börjat plantera cava (deras basgröda) på fuktiga flodbänkar vilka vanligtvis är alltför våta för andra grödor. Andra knep har varit att skapa svävande grönsakssträdgårdar för att inte riskera översvämningar (Bangladesh) medan man i Vietnam har planterat tät mangrove längs med kusten för att sprida vågorna från de tropiska stormarna. På Samoa har urfolks sätt att bevara mangrove fungerat effektivare som skydd mot havet än det som byggts av staten. Helt oproblematiskt är dock inte dessa samarbeten. En del urfolk har dåliga erfarenheter av västerländska forskare och kan ha utnyttjats i tidigare projekt. Samarbeten måste ske med stor hänsyn till de kulturella skillnader som skiljer de inblandade åt. Frågan är också om inte traditionell kunskap är att betrakta som "intellectual property", och att ett folk har "äganderätt" till sitt vetande. Earth Peoples varnar i sitt dokument om de falska lösningarna på klimatkrisen för risken att urfolks traditionella kunskap samt deras anpassningsstrategier kan patenteras och därpå finnas till försäljning. Denna artikel är baserad på information från forskares och västerländska aktörers hemsidor. Det är möjligt att en mer problematisk bild hade uppstått om källorna hade baserats på ursprungsfolks erfarenheter. Relevanta frågor i sammanhanget är också i vilken grad ett urfolks utbildningsgrad och tillgänglighet spelar för möjligheten till samarbete, och vilken betydelse det har om urfolk eller västerländsk forskare har tagit initiativ till projektets upplägg och resultat. Förhoppningsvis kan ovan nämnda svårigheter forceras och

det gemensamma agerandet liksom erkännandet och respekterandet av urfolks grundläggande rättigheter skapa de förutsättningar som krävs för att olika kulturer och livsstilar ska kunna existera även i framtiden.

Annika Ahlberg

Källor:

www.arctic.noaa.gov/essay_gearheard.html
www.sjp.ac.lk/slarcik/index.html
www.unutki.org
www.sharingknowledge.net.au
http://icestories.exploratorium.edu/dispatches/
www.un.org/esa/socdev/unpfii/en/climate_change.html
www.tetebba.org
www.kivu.com/CIDA%20Handbok/cidarisk.html

Lista över olika centra för urfolkskunskap:

www.kivu.com/CIDA%20Handbook/cidacentres.